

En konges død

Muren til rigets beskyttelse

I foråret 1182 døde kong Valdemar den Store. Ham, der forstærkede Danevirke med en mur i tegl til rigets beskyttelse. Den samtidige, men bestemt ikke altid troværdige, historieskriver Saxo Grammaticus (ca. 1165-1220) fortæller, at Valdemar blev syg, mens han befandt sig på Vordingborg. Kongen lagde sig med feber, og straks tilkaldte hans nærmeste rådgivere en lægekyndig abbed fra et kloster i Skåne. Abbedens konklusion var, at kong Valdemar snart ville være rask – men han tog grueligt fejl. For allerede dagen efter fandt kongens nærmeste mænd ham død i sit tårnværelse.

I en tilstand af chok anbragte de hans lig på en bære og fragtede den døde konge tværs over Sjælland. På vejen blev det kongelige ligtog overalt mødt af sørgende undersåtter – hvis vi da tør stole på Saxos fremstilling. Ulykkelige kvinder med udslået hår græd hysterisk, fordi de frygtede, at det nu var slut med den fred, som kong Valdemar havde sikret, og sørgende bønder stoppede deres markarbejde for at bære båret og derved vise kongen den sidste ære. I den tætte stemning af sorg bevægede ligtøget sig mod Ringsted, hvor Valdemar skulle begraves med pomp og pragt.

Valdemarsmuren blev påbegyndt af Valdemar den Store omkring 1160 og var en enestående bedrift i 1100-tallets danske samfund. Dette lille stykke af muren er blevet gravet frit og kan ses i den arkæologiske park ved Danevirke Museum. Det var tidens største militære anlæg i Norden.

|| Tom Körber/ALSH

Valget af Ringsted som kongens sidste hvilested var ingen tilfældighed. Her fandt man det sjællandske landsting, som var øens øverste juridiske og politiske institution, og lidt uden for Ringsted blev Valdemars far, hertug Knud Lavard af Slesvig (1096-1131), myrdet af sin fætter, kun en uges tid før Valdemars fødsel i 1131. At Ringsted spillede en afgørende politisk og symbolsk rolle for kong Valdemar og hans slægt, blev tydeligt for enhver i 1170, da Valdemar indkaldte alle rigets mest magtfulde mænd til kirkefest i den midtsjællandske by. Her skulle de overvære to ceremonier, som tilsammen blev skelsættende – ikke blot for Valdemars kongegerning, men for hele det dynasti, Valdemarerne, han grundlagde.

Året forinden havde paven efter et intensivt lobbyarbejde fra dansk side anerkendt Knud Lavard som helgen. Hans årlige festdag blev fastsat til den 25. juni, og det var netop den dato, kirkefesten i Ringsted fandt sted. Under en højtidelig ceremoni placerede ærkebiskop Eskil af Lund (ca. 1100-1181) den nykårede kongehelgens knogler i et skrin på højalteret – en handling, som symboliserede, at Knud Lavard nu sad på sin helgentrone i himmelen. Efter skrinlæggelsen fortsatte programmet straks med den anden ceremoni. Her tog ærkebiskoppen den hellige olie, og med den salvede og kronede han kong Valdemars blot syvårige søn, den senere kong Knud 6. (1163-1202).

Kirkefesten illustrerede en ny tid i Danmark. Valdemar og hans slægt blev via helgenkåringen af Knud Lavard placeret direkte under Guds beskyttelse, og med kroningen af den lille Knud som medkonge var arvefølgen sikret. Godt nok måtte kong Knud stadig, som traditionen bød, lade sig hylde på rigets landsting, da hans far døde i 1182. Men kroningen af Valdemars unge søn var alligevel et opgør med det danske valgkongedømme, hvor det var stormændene, der valgte en ny konge. Festen i Ringsted var altså en del af Valdemars politiske projekt, og det materialiserede sig i højeste grad også i den kirke, hvor den fandt sted.

Kort før kirkefesten var man på Valdemars befaling begyndt at bygge en ny kirke i Ringsted, der fik navnet Skt. Bendts Kirke. Den nye kirke skulle kunne måle sig med fyrstelige gravkirker nede i Europa og blev derfor opført som en stor basilika med hovedskib, sideskibe og tværskib og et stort, rundet kor. Det var et ambitiøst projekt, og kirken stod ikke færdig under kirkefesten i 1170 – og næppe heller ved kongens begravelse i 1182. Men trods det kunne ingen af begravelsens deltagere være i tvivl

om, at den nye kongelige gravkirke var et kraftfuldt monument over den hellige Skt. Knud, hans søn kong Valdemar og deres efterkommere. Det blev ikke blot understreget af kirkens pompøse arkitektur, men også ved brugen af et banebrydende nyt byggemateriale – brændte sten.

I antikken havde romerne anvendt brændte sten (tegl) til at bygge teatre, akvædukter og badeanstalter, men den gamle viden om at producere og bygge i tegl var gledet i baggrunden, da Romerriket kollapsede i Vesteuropa i 400-tallet. Teknikken blev først taget op igen af Europas verdslige fyrster omkring 1100. I midten af 1100-tallet var der kun rejst ganske få bygninger af tegl i Danmark, fx i Ribe nær domkirken, så kongens valg af tegl som byggemateriale i Ringsted var ingen tilfældighed, tværtimod. Teglstenen gav ikke blot nye arkitektoniske muligheder, men var også et materielt udtryk for en ny tid, hvor kongemagten orienterede sig mod Europa og havde magt til at manifestere sig i samfundet på nye måder – fx via ny arkitektur, der illustrerede styrke og formåen.

Valdemarsmuren

Da Valdemar blev begravet, fik han en lille blytavle med to latinske indskrifter med sig i sin kiste af bly, der opridsede hans bedrifter som konge. På den ene side af pladen kan man i dansk oversættelse læse:

”Her hviler danernes konge, Valdemar den Første, den hellige Knuds søn, slavernes mægtige erobrere, det undertrykte fædrelands udmærkede befrier, fredens genopretter og bevarer. Han undertvang lykkeligt rygboerne, ødelagde deres afgudsbilleder og omvendte dem som den første til troen på Kristus. Han anlagde også som den første til hele rigets beskyttelse en mur af brændte sten, som i

almindelighed kaldes Danevirke, og byggede et tårn på Sprogø. Han døde i det herrens år 1182 i sit 26. regeringsår, den 12. maj”.

Blypladens anden side rummer en kortere indskrift, der udelader byggerierne på Sprogø og Danevirke, men ellers er næsten identisk med den her citerede indskrift. Nogle forskere mener, at kongens grav blev åbnet i 1200-tallet – måske da den nye kirke stod helt færdig – og at den lange indskrift først blev tilføjet der. Andre forskere mener, at begge indskrifter blev skrevet i forbindelse med begravelsen i 1182, og at graven slet ikke blev åbnet før 1855, da arkæologen J.J.A. Worsaae (1821-1885), som vi vender tilbage til flere gange senere i bogen, undersøgte de kongelige grave i Skt. Bendts Kirke.

Uanset om blypladens lange indskrift stammer fra 1182 eller lidt senere, er den et vidnesbyrd om, hvordan Valdemar ville huskes i eftertiden, eller hvordan hans nærmeste allierede ønskede at forme kongens eftermæle: Det var vigtigt at identificere den afdøde i blykisten som kong Valdemar 1., søn af en helgen, og at kongen havde sikret freden og forsvaret sit rige. Her var det især værd at fremhæve kongens lange kamp mod hedenske slaviske grupper, i Danmark almindeligvis kaldet venderne, der levede langs Østersøens sydlige kyster og herfra havde angrebet og plyndret danske kyster. Derudover skulle kongen huskes for sine bygningsværker, der ganske som kirken i Ringsted var opført i tegl: den strategisk vigtige borg på Sprogø midt i Storbælt og udbygningen af det gamle forsvarsværn mod syd, Danevirke, med en enorm teglstensmur, Valdemarsmuren.

Blypladens lange indskrift minder om den måde, den samtidige danske historieskriver Svend Aggesen (ca. 1140-1200) beskrev kongens død på. Som